अयोध्या - सरयू

बालकाण्डे पञ्चमः सर्गः

सर्वा पूर्वमियं येषामासीत्कृत्स्ना वसुन्धरा ।

प्रजापतिमुपादाय नृपाणां जयशालिनाम् ।।1.5.1।।

येषां स सगरो नाम सागरो येन खानितः ।

षष्टिः पुत्रसहस्राणि यं यान्तं पर्यवारयन् ।।1.5.2।।

इक्ष्वाकूणामिदं तेषां राज्ञां वंशे महात्मनाम् ।

महदुत्पन्नमाख्यानं रामायणमिति श्रुतम् ।।1.5.3।।

तदिदं वर्तयिष्यामि सर्वं निखिलमादितः ।

धर्मकामार्थसहितं श्रोतव्यमनसूयया ।।1.5.4।।

कोसलो नाम मुदितस्स्फीतो जनपदो महान् ।

निविष्टस्सरयूतीरे प्रभूतधनधान्यवान् ।।1.5.5।।

अयोध्या नाम नगरी तत्रासील्लोकविश्रुता ।

मनुना मानवेन्द्रेण या पुरी निर्मिता स्वयम् ।।1.5.6।।

आयता दश च द्वे च योजनानि महापुरी ।

श्रीमती त्रीणि विस्तीर्णा सुविभक्तमहापथा ।।1.5.7।।

राजमार्गेण महता सुविभक्तेन शोभिता ।

मुक्तपुष्पावकीर्णेन जलसिक्तेन नित्यशः ।।1.5.8।।

तां तु राजा दशरथो महाराष्ट्रविवर्धनः ।

पुरीमावासयामास दिवं देवपतिर्यथा ।।1.5.9।।

अयोध्या - दशरथ भवन्

बालकाण्डे षष्ठः सर्गः

तस्यां पुर्यामयोध्यायां वेदवित्सर्वसङ्ग्रहः ।

दीर्घदर्शी महातेजाः पौरजानपदप्रियः ।।1.6.1।।

इक्ष्वाकूणामतिरथो यज्वा धर्मरतो वशी ।

महर्षिकल्पो राजर्षिस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।।1.6.2।।

बलवान्निहतामित्रो मित्रवान्विजितेन्द्रियः ।

धनैश्च सङ्ग्रहैश्चान्यैश्शक्रवैश्रवणोपमः ।।1.6.3।।

यथा मनुर्महातेजा लोकस्य परिरक्षिता ।

तथा दशरथो राजा वसञ्जगदपालयत् ।। 1.6.4।।

तेन सत्याभिसन्धेन त्रिवर्गमनुतिष्ठता ।

पालिता सा पुरी श्रेष्ठा इन्द्रेणेवामरावती ।।1.6.5।।

तस्मिन्पुरवरे हृष्टा धर्मात्मानो बहुश्रुताः ।

नरास्तुष्टा धनैस्स्वैस्स्वैरलुब्धास्सत्यवादिन: ।।1.6.6।।

नाल्पसन्निचय: कश्चिदासीत्तस्मिन् पुरोत्तमे ।

कुटुम्बी यो ह्यसिद्धार्थोऽगवाश्वधनधान्यवान् ।।1.6.7।।

कामी वा न कदर्यो वा नृशंस: पुरुष: क्वचित् ।

द्रष्टुं शक्यमयोध्यायान्नाविद्वान्न च नास्तिक: ।।1.6.8।।

सर्वे नराश्च नार्यश्च धर्मशीलास्सुसंयता: ।

उदिताश्शीलवृत्ताभ्यां महर्षय इवामला: ।।1.6.9।।

नाकुण्डली नामकुटी नास्रग्वी नाल्पभोगवान् ।

नामृष्टो नानुलिप्ताङ्गो नासुगन्धश्च विद्यते ।।1.6.10।।

नामृष्टभोजी नादाता नाप्यनङ्गदनिष्कधृक् ।

नाहस्ताभरणो वाऽपि दृश्यते नाप्यनात्मवान् ।।1.6.11।।

नानाहिताग्निर्नायज्वा न क्षुद्रो वा न तस्कर: ।

कश्चिदासीदयोध्यायान्न च निर्वृत्तसङ्कर: ।।1.6.12।।

अयोध्या – यज्ञ शाला
बालकाण्डे चतुर्दशः सर्गः

अथ संवत्सरे पूर्णे तस्मिन्प्राप्ते तुरङ्गमे।

सरय्वाश्चोत्तरे तीरे राज्ञो यज्ञोऽभ्यवर्तत।।1.14.1।।

ऋश्यशृङ्गं पुरस्कृत्य कर्म चक्रुर्द्विजर्षभाः।

अश्वमेधे महायज्ञे राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः।।1.14.2।।

कर्म कुर्वन्ति विधिवद्याजका वेदपारगाः।

यथाविधि यथान्यायं परिक्रामन्ति शास्त्रतः।।1.14.3।।

प्रवर्ग्यं शास्त्रतः कृत्वा तथैवोपसदं द्विजाः

चक्रुश्च विधिवत्सर्वमधिकं कर्म शास्त्रतः।।1.14.4।।

अभिपूज्य ततो हृष्टास्सर्वे चक्रुर्यथाविधि।

प्रातस्सवनपूर्वाणि कर्माणि मुनिपुङ्गवाः।।1.14.5।।

ऐन्द्रश्च विधिवद्दत्तो राजा चाभिषुतोऽनघः।

माध्यन्दिनं च सवनं प्रावर्तत यथाक्रमम्।।1.14.6।।

तृतीयसवनं चैव राज्ञोऽस्य सुमहात्मनः।

चक्रुस्तेशास्त्रतो दृष्ट्वा तथा ब्राह्मणपुङ्गवाः।।1.14.7।।

न चाहुतमभूत्तत्र स्खलितं वापि किञ्चन ।

दृश्यते ब्रह्मवत्सर्वं क्षेमयुक्तं हि चक्रिरे।।1.14.8।।

न तेष्वहस्सु श्रान्तो वा क्षुधितो वापि दृश्यते।

नाविद्वान्ब्राह्मणस्तत्र नाशतानुचरस्तथा।।1.14.9।।

ब्राह्मणा भुञ्जते नित्यं नाथवन्तश्च भुञ्जते।

तापसा भुञ्जते चापि श्रमणा भुञ्जतेतथा।।1.14.10।।

बालकाण्डे पञ्चदश: सर्ग:

मेथावी तु ततो ध्यात्वा स किञ्चिदिदमुत्तरम्।

लब्धसंज्ञस्ततस्तं तु वेदज्ञो नृपमब्रवीत्।।1.15.1।।

इष्टिं तेऽहं करिष्यामि पुत्रीयां पुत्रकारणात्।

अथर्वशिरसि प्रोक्तैर्मन्त्रैस्सिद्धां विधानत:।।1.15.2।।

तत: प्राक्रमदिष्टिं तां पुत्रीयां पुत्रकारणात्।

जुहाव चाग्नौ तेजस्वी मन्त्रदृष्टेन कर्मणा।।1.15.3।।

ततो देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षय: ।

भागप्रतिग्रहार्थं वै समवेता यथाविधि।।1.15.4।।

तास्समेत्य यथान्यायं तस्मिन्सदसि देवता:।

अब्रुवन् लोककर्तारं ब्रह्माणं वचनं महत्।।1.15.5।।

भगवन्त्वत्प्रसादेन रावणो नाम राक्षस:।

सर्वान्नो बाधते वीर्याच्छासितुं तं न शक्नुम:।।1.15.6।

एतस्मिन्नन्तरे विष्णुरुपयातो महाद्युतिः।

शङ्खचक्रगदापाणिः पीतवासा जगत्पतिः।।1.15.16।।

ब्रह्मणा च समागम्य तत्र तस्थौ समाहितः। 1

तमब्रुवन्सुरास्सर्वे समभिष्टूय सन्नताः।।1.15.17।।

त्वान्नियोक्ष्यामहे विष्णो लोकानां हितकाम्यया। 1

राज्ञो दशरथस्य त्वमयोध्याधिपतेः प्रभोः।।1.15.18।

धर्मज्ञस्य वदान्यस्य महर्षिसमतेजसः । 18

तस्य भार्यासु तिसृषु ह्रीश्रीकीर्त्युपमासु च।।1.15.19।।

विष्णो पुत्रत्वमागच्छ कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।

तत्र त्वं मानुषो भूत्वा प्रवृद्धं लोककण्टकम्।

अवध्यं दैवतैर्विष्णो समरे जहि रावणम्।।1.15.20।।

स हि देवांश्च गन्धर्वान्सिद्धांश्च मुनिसत्तमान्।

राक्षसो रावणो मूर्खो वीर्योत्सेकेन बाधते।।1.15.21।।

ऋषयश्च ततस्तेन गन्धर्वाप्सरसस्तथा।

क्रीडन्तो नन्दनवने क्रूरेण किल हिंसिताः।।1.15.22।।

वधार्थं वयमायातास्तस्य वै मुनिभिस्सह।

सिद्धगन्धर्वयक्षाश्च ततस्त्वां शरणं गताः।।1.15.23।।

त्वं गतिः परमा देव सर्वेषां नः परन्तपः।

वधाय देवशत्रूणां नृणां लोके मनः कुरु।।1.15.24।।

एवमुक्तस्तु देवेशो विष्णुस्त्रिदशपुङ्गवः।

पितामहपुरोगांस्तान्सर्वलोकनमस्कृतः।।1.15.25।।

अब्रवीत्त्रिदशान्सर्वान्समेतान्धर्मसंहितान् ।।1.15.26।।

भयं त्यजत भद्रं वो हितार्थं युधि रावणम्।

सपुत्रपौत्रं सामात्यं समित्रज्ञातिबान्धवम्।।1.15.27।।

हत्वा क्रूरं दुरात्मानं देवर्षीणां भयावहम्।

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च।

वत्स्यामि मानुषे लोके पालयन्पृथिवीमिमाम्।।1.15.28।।

एवं दत्वा वरं देवो देवानां विष्णुरात्मवान्।

मानुषे चिन्तयामास जन्मभूमिमथात्मनः।।1.15.29।।

ततः पद्मपलाशाक्षः कृत्वाऽऽत्मानं चतुर्विधम्।

पितरं रोचयामास तथा दशरथन्नृपम्।।1.15.30।।

तदा देवर्षि गन्धर्वास्सरुद्रास्साप्सरोगणाः।

स्तुतिभिर्दिव्यरूपाभिस्तुष्टुवुर्मधुसूदनम्।।1.15.31।।

तमुद्धतं रावणमुग्रतेजसं प्रवृद्धदर्पं त्रिदशेश्वरद्विषम्।

विरावणं साधुतपस्विकण्टकं तपस्विनामुद्धर तं भयावहम्।।1.15.32।।

तमेव हत्वा सबलं सबान्धवं विरावणं रावणमग्र्यपौरुषम्।

स्वर्लोकमागच्छ गतज्वरश्चिरं सुरेन्द्रगुप्तं गतदोषकल्मषम्।।1.15.33।।

बालकाण्डे षोडशः सर्गः

इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सुराणां विष्णुरात्मवान्।

पितरं रोचयामास तदा दशरथं नृपम्।।1.16.8।।

स चाप्यपुत्रो नृपतिस्तस्मिन्काले महाद्युतिः।

अयजत्पुत्रियामिष्टिं पुत्रेप्सुररिसूदनः।।1.16.9।।

स कृत्वा निश्चयं विष्णुरामन्त्र्य च पितामहम्।

अन्तर्धानं गतो देवैः पूज्यमानो महर्षिभिः।।1.16.10।।

तो वै यजमानस्य पावकादतुलप्रभम्।

प्रादुर्भूतं महद्भूतं महावीर्यं महाबलम्।।1.16.11।।

कृष्णं रक्ताम्बरधरं रक्तास्यं दुन्दुभिस्वनम्।

स्निग्धहर्यक्षतनुजश्मश्रुप्रवरमूर्धजम्।।1.16.12।।

शुभलक्षणसम्पन्नं दिव्याभरणभूषितम्।

शैलशृङ्गसमुत्सेधं दृप्तशार्दूलविक्रमम्।।1.16.13।।

दिवाकरसमाकारं दीप्तानलशिखोपमम्।

तप्तजाम्बूनदमयीं राजतान्तपरिच्छदाम्।।1.16.14।।

दिव्यपायससम्पूर्णां पात्रीं पत्नीमिव प्रियाम्।

प्रगृह्य विपुलां दोर्भ्यां स्वयं मायामयीमिव।।1.16.15।।

समवेक्ष्याब्रवीद्वाक्यमिदं दशरथं नृपम्।

प्राजापत्यं नरं विद्धि मामिहाभ्यागतं नृप।।1.16.16।।

ततः परं तदा राजा प्रत्युवाच कृताञ्जलिः।

भगवन् स्वागतं तेऽस्तु किमहं करवाणि ते।।1.16.17।।

अथो पुनरिदं वाक्यं प्राजापत्यो नरोऽब्रवीत्।

राजन्नर्चयता देवानद्य प्राप्तमिदं त्वया।।1.16.18।।

इदं तु नृपशार्दूल पायसं देवनिर्मितम्।

प्रजाकरं गृहाण त्वं धन्यमारोग्यवर्धनम्।।1.16.19।।

भार्याणामनुरूपाणामश्नीतेति प्रयच्छ वै।

तासु त्वं प्राप्स्यसे पुत्रान्यदर्थं यजसे नृप।।1.16.20।।

तथेति नृपतिः प्रीतश्शिरसा प्रतिगृह्य ताम्।

पात्रीं देवान्नसम्पूर्णां देवदत्तां हिरण्मयीम्।।1.16.21।।

अभिवाद्य च तद्भूतमद्भुतं प्रियदर्शनम्।

मुदा परमया युक्तश्चकाराभिप्रदक्षिणम्।।1.16.22।।

ततो दशरथः प्राप्य पायसं देवनिर्मितम्।

बभूव परमप्रीतः प्राप्य वित्तमिवाधनः।।1.16.23।।

ततस्तदद्भुतप्रख्यं भूतं परमभास्वरम्।

संवर्तयित्वा तत्कर्म तत्रैवान्तरधीयत।।1.16.24।।

हर्षरश्मिभिरुद्योतं तस्यान्तःपुरमाबभौ।

शारदस्याभिरामस्य चन्द्रस्येव नभोंऽशुभिः।।1.16.25।।

सोऽन्तःपुरं प्रविश्यैव कौसल्यामिदमब्रवीत्।

पायसं प्रतिगृह्णीष्व पुत्रीयं त्विदमात्मनः।।1.16.26।।

कौसल्यायै नरपतिः पायसार्धं ददौ तदा।

अर्धादर्धं ददौ चापि सुमित्रायै नराधिपः।।1.16.27।।

कैकेय्यै चावशिष्टार्धं ददौ पुत्रार्थकारणात्।

प्रददौ चावशिष्टार्धं पायसस्यामृतोपमम्।।1.16.28।।

अनुचिन्त्य सुमित्रायै पुनरेव महीपतिः।

एवं तासां ददौ राजा भार्याणां पायसं पृथक् ।।1.16.29।।

तास्त्वेतत्पायसं प्राप्य नरेन्द्रस्योत्तमास्त्रियः।

सम्मानं मेनिरे सर्वाः प्रहर्षोदितचेतसः।।1.16.30।।

ततस्तु ताः प्राश्य तदुत्तमास्त्रियो महीपतेरुत्तमपायसं पृथक्।

हुताशनादित्यसमानतेजसो ऽचिरेण गर्भान्प्रतिपेदिरे तदा।।1.16.31।।

ततस्तु राजा प्रसमीक्ष्य ताः स्त्रियः प्ररूढगर्भाः प्रतिलब्धमानसः।

बभूव हृष्टस्त्रिदिवे यथा हरिः सुरेन्द्रसिद्धर्षिगणाभिपूजितः।।1.16.32।।

<u>अयोध्या – जन्म भूमिः</u>

<u>बालकाण्डे अष्टादशः सर्गः</u>

ततो यज्ञे समाप्ते तु ऋतूनां षट्समत्ययुः।

ततश्च द्वादशे मासे चैत्रे नावमिके तिथौ।।1.18.8।।

नक्षत्रेऽदितिदैवत्ये स्वोच्चसंस्थेषु पञ्चसु।

ग्रहेषु कर्कटे लग्ने वाक्पताविन्दुना सह।।1.18.9।।

प्रोद्यमाने जगन्नाथं सर्वलोकनमस्कृतम्।

कौसल्याऽजनयद्रामं सर्वलक्षणसंयुतम्।।1.18.10।।

विष्णोरर्धं महाभागं पुत्रमैक्ष्वाकुवर्धनम्।

कौसल्या शुशुभे तेन पुत्रेणामिततेजसा।।1.18.11।।

यथा वरेण देवानामदितिर्वज्रपाणिना।

भरतो नाम कैकेय्यां जज्ञे सत्यपराक्रमः।।1.18.12।।

साक्षाद्विष्णोश्चतुर्भागस्सर्वैस्समुदितो गुणैः।

अथ लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्राऽजनयत्सुतौ।।1.18.13।।

वीरौ सर्वास्त्रकुशलौ विष्णोरर्धसमन्वितौ।

पुष्ये जातस्तु भरतो मीनलग्ने प्रसन्नधीः।।1.18.14।।

सार्पे जातौ च सौमित्री कुलीरेऽभ्युदिते रवौ।

ज्ञः पुत्रा महात्मानश्चत्वारो जज्ञिरे पृथक्।।1.18.15।।

गुणवन्तोऽनुरूपाश्च रुच्या प्रोष्ठपदोपमाः।

जगुः कलं च गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः।।1.18.16।।

देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिश्च खाच्च्युता।

उत्सवश्च महानासीदयोध्यायां जनाकुलः।।1.18.17।।

रथ्याश्च जनसम्बाधा नटनर्तकसङ्कुलाः ।

गायनैश्च विराविण्यो वादनैश्च तथाऽपरैः।।1.18.18।।

प्रदेयांश्च ददौ राजा सूतमागधवन्दिनाम्।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ वित्तं गोधनानि सहस्रशः।।1.18.19।।

अतीत्यैकादशाहं तु नामकर्म तथाऽकरोत्।

ज्येष्ठं रामं महात्मानं भरतं कैकयीसुतम्।।1.18.20।।

सौमित्रिं लक्ष्मणमिति शत्रुघ्नमपरं तथा।

वसिष्ठः परमप्रीतो नामानि कृतवान् तदा ।।1.18.21।।

ब्राह्मणान्भोजयामास पौराञ्जानपदानपि।

अददाद्ब्रह्मणानां च रत्नौघममितं बहु।।1.18.22।।

तेषां जन्मक्रियादीनि सर्वकर्माण्यकारयत्।

तेषां केतुरिव ज्येष्ठो रामो रतिकरः पितुः।।1.18.23।।

बभूव भूयो भूतानां स्वयम्भूरिव सम्मतः।

सर्वे वेदविदश्शूरास्सर्वे लोकहिते रताः।।1.18.24।।

सर्वे ज्ञानोपसम्पन्नास्सर्वे समुदिता गुणैः।

तेषामपि महातेजा रामस्सत्यपराक्रमः।।1.18.25।।

इष्टस्सर्वस्य लोकस्य शशाङ्क इव निर्मलः।

गजस्कन्धेऽश्वपृष्ठे च रथचर्यासु सम्मतः।।1.18.26।।

धनुर्वेदे च निरतः पितृशुश्रूषणे रतः।

बाल्यात्प्रभृति सुस्निग्धो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः।।1.18.27।।

रामस्य लोकरामस्य भ्रातुर्ज्येष्ठस्य नित्यशः।

सर्वप्रियकरस्तस्य रामस्यापि शरीरतः।।1.18.28।।

लक्ष्मणो लक्ष्मिसम्पन्नो बहिःप्राण इवापरः।

न च तेन विना निद्रां लभते पुरुषोत्तमः।।1.18.29।।

मृष्टमन्नमुपानीतमश्नाति न हि तं विना।

यदा हि हयमारूढो मृगयां याति राघवः।।1.18.30।।

अयोध्या – कनक् भवन्

बालकाण्डे सप्तसप्ततितम: सर्ग:

पौरै: प्रत्युद्गतो दूरं द्विजैश्च पुरवासिभि:।

पुत्रैरनुगत श्श्रीमान् श्रीमद्भिश्च महायशा: ।।1.77.9।।

प्रविवेश गृहं राजा हिमवत्सदृशं पुनः।

ननन्द सजनो राजा गृहे कामै स्सुपूजित:।।1.77.10।।

कौसल्या च सुमित्रा च कैकेयी च सुमध्यमा।

वधूप्रतिग्रहे युक्ता याश्चान्या राजयोषित:।।1.77.11।।

ततस्सीतां महाभागामूर्मिलां च यशस्विनीम्।

कुशध्वजसुते चोभे जगृहुर्नृपपत्नय:।।1.77.12।।

मङ्गलालम्भनैश्चापि शोभिता: क्षौमवासस:।

देवतायतनान्याशु सर्वास्ता: प्रत्यपूजयन्।।1.77.13।।

अभिवाद्याभिवाद्यांश्च सर्वा राजसुतास्तदा।

स्वं स्वं गृहमथासाद्य कुबेरभवनोपमम्।।1.77.14।।

गोभिर्धनैश्च धान्यैश्च तर्पयित्वा द्विजोत्तमान्।

रेमिरे मुदिता: सर्वा भर्तृभि: सहिता रह:।।1.77.15।।

कुमाराश्च महात्मानो वीर्येणाप्रतिमा भुवि ।

कृतदारा: कृतास्त्राश्च सधना: ससुहृज्जना:।।1.77.16।।

शुश्रूषमाणाः पितरं वर्तयन्ति नरर्षभाः।

कस्यचित्त्वथ कालस्य राजा दशरथः सुतम्।1.77.17।।

भरतं कैकयीपुत्रम् अब्रवीद्रघुनन्दनः।

अयं केकयराजस्य पुत्रो वसति पुत्रक।।1.77.18।।

त्वां नेतुमागतो वीर युधाजिन्मातुलस्तव।

प्रार्थितस्तेन धर्मज्ञ मिथिलायामहं तथा।।1.77.19।।

ऋषिमध्ये तु तस्य त्वं प्रीतिं कर्तुमिहार्हसि।

श्रुत्वा दशरथस्यैतद्भरतः कैकयीसुतः।।1.77.20।।

अभिवाद्य गुरुं रामं परिष्वज्य च लक्ष्मणम्।

गमनायाभिचक्राम शत्रुघ्नसहितस्तदा।।1.77.21।।

आपृच्छ्य पितरं शूरो रामं चाक्लिष्टकारिणम्।

मातृश्चापि नरश्रेष्ठ श्शत्रुघ्नसहितो ययौ।।1.77.22।।

गते तु भरते रामो लक्ष्मणश्च महाबलः।

पितरं देवसंङ्काशं पूजयामासतुस्तदा।।1.77.23।।

पितुराज्ञां पुरस्कृत्य पौरकार्याणि सर्वशः।

चकार रामो धर्मात्मा प्रियाणि च हितानि च।।1.77.24।।

मातृभ्यो मातृकार्याणि कृत्वा परमयन्त्रितः।

गुरूणां गुरुकार्याणि काले कालेऽन्ववैक्षत।।1.77.25।।

एवं दशरथ: प्रीतो ब्राह्मणा नैगमास्तथा।

रामस्य शीलवृत्तेन सर्वे विषयवासिन:।।1.77.26।।

तेषामतियशा लोके राम स्सत्यपराक्रमः।

स्वयम्भूरिव भूतानां बभूव गुणवत्तर:।।1.77.27।।

रामस्तु सीतया सार्धं विजहार बहूनृतून् ।

मनस्वी तद्गतस्तस्याः नित्यं हृदि समर्पित:।।1.77.28।।

प्रिया तु सीता रामस्य दारा: पितृकृता इति।

गुणाद्रूपगुणाच्चापि प्रीतिर्भूयोऽभ्यवर्धत।।1.77.29।।

<u>अयोध्याकाण्डे पञ्चदश: सर्ग: (15)</u>

ते तु तां रजनीमुष्य ब्राह्मणा वेदपारगाः।

उपतस्थुरुपस्थानं सह राजपुरोहिताः।।2.15.1।।

अमात्या बलमुख्याश्च मुख्या ये निगमस्य च।

राघवस्याभिषेकार्थे प्रियमाणास्तु संगताः।।2.15.2।।

उदिते विमले सूर्ये पुष्ये चाभ्यागतेऽहनि।

लग्ने कर्कटके प्राप्ते जन्म रामस्य च स्थिते।।2.15.3।।

अभिषेकाय रामस्य द्विजेन्द्रैरुपकल्पितम्।

काञ्चना जलकुम्भाश्च भद्रपीठं स्वलंकृतम्।।2.15,4।।

हृष्टः प्रमुदित स्सूतो जगामाशु विलोकयन्।

स सूतस्तत्र शुश्राव रामाधिकरणाः कथाः।।2.15.30।।

अभिषेचनसंयुक्तास्सर्वलोकस्य हृष्टवत्।

ततो ददर्श रुचिरं कैलासशिखरप्रभम्।।2.15.31।।

रामवेश्म सुमन्त्रस्तु शक्रवेश्मसमप्रभम्।

महाकवाटविहितं वितर्दिशतशोभितम्।।2.15.32।।

काञ्चनप्रतिमैकाग्रं मणिविद्रुमतोरणम्।

शारदाभ्रघनप्रख्यं दीप्तं मेरुगुहोपमम्।।2.15.33।।

मणिभिर्वरमाल्यानां समुहद्भिरलंकृतम्।

मुक्तामणिभिराकीर्णं चन्दनागरूधूपितम्।।2.15.34।।

गन्धान्मनोज्ञान् विसृजद्दार्दुरं शिखरं यथा।

सारसैश्च मयूरैश्च विनदद्भिर्विराजितम्।।2.15.35।।

सुकृतेहामृगाकीर्णं सुकीर्णं भक्तिभिस्तथा।

मनश्चक्षुश्च भूतानामाददत्तिग्मतेजसा।।2.15.36।।

चन्द्रभास्करसङ्काशं कुबेरभवनोपमम्।

महेन्द्रधामप्रतिमं नानापक्षिसमाकुलम्।।2.15.37।।

मेरुश्रृङ्गसमं सूतो रामवेश्म ददर्श ह।

उपस्थितैःसमाकीर्णं जनैरञ्जलिकारिभिः।।2.15.38।।

उपादाय समाक्रान्तैस्तथा जानपदैर्जनैः।

रामाभिषेकसुमुखैरुन्मुखैस्समलंकृतम्।।2.15.39।।

महामेघसमप्रख्यमुदग्रं सुविभूषितम्।

नानारत्नसमाकीर्णं कुब्जकैरातकावृतम्।।2.15.40।।

<u>अयोध्या</u>
<u>अयोध्याकाण्डे षोडशः सर्गः</u>

तदन्तःपुरद्वारं समतीत्य जनाकुलम्।

प्रविविक्तां ततः कक्ष्यामाससाद पुराणवित्।।2.16.1।।

प्रासकार्मुकबिभ्रद्भिर्युवभिर्मृष्टकुण्डलैः।

अप्रमादिभिरेकाग्रै स्स्वनुरक्तैरधिष्ठिताम्।।2.16.2।।

तत्र काषायिणो वृद्धान् वेत्रपाणीन् स्वलङ्कृतान्।

ददर्श विष्ठितान् द्वारि स्त्र्यध्यक्षान्सुसमाहितान्।।2.16.3।।

पतिसम्मानिता सीता भर्तारमसितेक्षणा।

आद्वारमनुवव्राज मङ्गलान्यभिदध्युषी।।2.16.21।।

राज्यं द्विजातिभिर्जुष्टं राजसूयाभिषेचनम्।

कर्तुमर्हति ते राजा वासवस्येव लोककृत्।।2.16.22।।

दीक्षितं व्रतसम्पन्नं वराजिनधरं शुचिम्।

कुरङ्गशृङ्गपाणिं च पश्यन्ती त्वां भजाम्यहम्।।2.16.23।।

पूर्वां दिशं वज्रधरो दक्षिणां पातु ते यमः।

वरुणः पश्चिमामाशां धनेशस्तूत्तरां दिशम्।।2.16.24।।

अथ सीतामनुज्ञाप्य कृतकौतुकमङ्गलः।

निश्चक्राम सुमन्त्रेण सह रामो निवेशनात्।।2.16.25।।

पर्वतादिव निष्क्रम्य सिंहो गिरिगुहाशयः।

लक्ष्मणं द्वारिसोऽपश्यत्प्रह्वाञ्जलिपुटं स्थितम्।।2.16.26।।

अथ मध्यमकक्ष्यायां समागच्छत्सुहृज्जनैः।

स सर्वानर्थिनो दृष्ट्वा समेत्य प्रतिनन्द्य च।।2.16.27।।

ततः पावकसङ्काशमारुरोह रथोत्तमम्।

वैयाघ्रं पुरुषव्याघ्रो राजतं राजनन्दनः।।2.16.28।।

मेघनादमसम्बाधं मणिहेमविभूषितम्।

मुष्णन्तमिव चक्षूंषि प्रभया सूर्यवर्चसम्।।2.16.29।।

करेणुशिशुकल्पैश्च युक्तं परमवाजिभिः।

हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवाशुगम्।।2.16.30।।

प्रययौ तूर्णमास्थाय राघवो ज्वलितश्रिया।

स पर्जन्य इवाकाशे स्वनवानभिनादयन्।।2.16.31।।

निकेतान्निर्ययौ श्रीमान्महाभ्रादिव चन्द्रमाः।

छत्रचामरपाणिस्तु लक्ष्मणो राघवानुजः।।2.16.32।।

अयोध्याकाण्डे पञ्चचत्वारिंशः सर्गः

ते द्विजास्त्रिविधं वृद्धा ज्ञानेन वयसौजसा।

वयः प्रकम्पशिरसो दूरादूचुरिदं वचः।।2.45.13।।

वहन्तो जवना रामं भो भो जात्यास्तुरङ्गमाः।

निवर्तध्वं न गन्तव्यं हिता भवत भर्तरि।।2.45.14।।

कर्णवन्ति हि भूतानि विशेषेण तुरङ्गमाः।

यूयं तस्मान्निवर्तध्वं याचनां प्रतिवेदिताः।।2.45.15।।

धर्मतः स विशुद्धात्मा वीरः शुभदृढव्रतः।

उपवाह्यस्तु वो भर्ता नापवाह्यः पुराद्वनम्।।2.45.16।।

एवमार्तप्रलापांस्तान् वृद्धान् प्रलपतो द्विजान्।

अवेक्ष्य सहसा रामो रथादवततार ह।।2.45.17।।

पद्भ्यामेव जगामाथ ससीत स्सहलक्ष्मणः।

सन्निकृष्टपदन्यासो रामो वनपरायणः।।2.45.18।।

द्विजातींस्तु पदातींस्तान् रामश्चारित्रवत्सलः।

न शशाक घृणाचक्षुः परिमोक्तुं रथेन सः।।2.45.19।।

गच्छन्तमेव तं दृष्ट्वा रामं सम्भ्रान्तचेतसः।

ऊचुः परमसन्तप्ता रामं वाक्यमिदं द्विजाः।।2.45.20।।

ब्राह्मण्यं सर्वमेतत्त्वां ब्रह्मण्यमनुगच्छति।

द्विजस्कन्धाधिरूढास्त्वामग्नयोऽप्यनुयान्त्यमी।।2.45.21।।

वाजपेयसमुत्थानि छत्राण्येतानि पश्य नः।

पृष्ठतोऽनुप्रयातानि मेघानिव जलात्यये।।2.45.22।।

युद्धकाण्डे अष्टाविंशत्यधिकशततमः सर्गः

उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ।

अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो ॥ ४८ ॥

सौवर्णान्वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ।

ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवः सर्वरत्नविभूषितान् ॥ ४९ ॥

यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम् ।

पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः ॥ ५० ॥

एवमुक्ता महात्मानो वानरा वारणोपमाः ।

उत्पेतुर्गगनं शीघ्रं गरुडानिलशीघ्रगाः ॥ ५१ ॥

जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानराः । [हनूमांश्च]

ऋषभश्चैव कलशाञ्जलपूर्णानथानयन् ॥ ५२ ॥

नदीशतानां पञ्चानां जलं कुम्भेषु चाहरन् ।

पूर्वात्समुद्रात्कलशं जलपूर्णमथानयत् ॥ ५३ ॥

सुषेणः सत्त्वसम्पन्नः सर्वरत्नविभूषितम् ।

ऋषभो दक्षिणात्तूर्णं समुद्राज्जलमाहरत् ॥ ५४ ॥

रक्तचन्दनशाखाभिः संवृतं काञ्चनं घटम् ।

गवयः पश्चिमात्तोयमाजहार महार्णवात् ॥ ५५ ॥

रत्नकुम्भेन महता शीतं मारुतविक्रमः ।

उत्तराच्च जलं शीघ्रं गरुडानिलविक्रमः ॥ ५६ ॥

आजहार स धर्मात्मा नलः सर्वगुणान्वितः ।

ततस्तैर्वानरश्रेष्ठैरानीतं प्रेक्ष्य तज्जलम् ॥ ५७ ॥

अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।

पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥ ५८ ॥

ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।

रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥ ५९ ॥

वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।

कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ॥ ६० ॥

अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।

सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥ ६१ ॥

दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।

भ्रातृभिः सहितः श्रीमान्रामो राज्यमकारयत् ॥ १०६ ॥

धन्यं यशस्यमायुष्यं राज्ञां च विजयावहम् ।

आदिकाव्यमिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम् ॥ १०७ ॥

यः पठेच्छृणुयाल्लोके नरः पापाद्विमुच्यते ।

पुत्रकामस्तु पुत्रान्वै धनकामो धनानि च ॥ १०८ ॥

लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम् ।

महीं विजयते राजा रिपूंश्चाप्यधितिष्ठति ॥ १०९ ॥

राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।

भरतेन च कैकेयी जीवपुत्रास्तथा स्त्रियः ॥ ११० ॥

भविष्यन्ति सदानन्दाः पुत्रपौत्रसमन्विताः ।

श्रुत्वा रामायणमिदं दीर्घमायुश्च विन्दति ॥ १११ ॥

रामस्य विजयं चैव सर्वमक्लिष्टकर्मणः ।

श‍ृणोति य इदं काव्यमार्षं वाल्मीकिना कृतम् ॥ ११२ ॥

श्रद्दधानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ।

समागमं प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवैः ॥ ११३ ॥

प्रार्थितांश्च वरान्सर्वान्प्राप्नुयादिह राघवात् ।

श्रवणेन सुराः सर्वे प्रीयन्ते संप्रश‍ृण्वताम् ॥ ११४ ॥

विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठन्ति यस्य वै ।

विजयेत महीं राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ॥ ११५ ॥

स्त्रियो रजस्वलाः श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।

पूजयंश्च पठंश्चेममितिहासं पुरातनम् ॥ ११६ ॥

सर्वपापात्प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।

प्रणम्य शिरसा नित्यं श्रोतव्यं क्षत्रियैर्द्विजात् ॥ ११७ ॥

ऐश्वर्यं पुत्रलाभश्च भविष्यति न संशयः ।

रामायणमिदं कृत्स्नं शृण्वतः पठतः सदा ॥ ११८ ॥

प्रीयते सततं रामः स हि विष्णुः सनातनः ।

आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायणः प्रभुः ।

साक्षाद्रामो रघुश्रेष्ठः शेषो लक्ष्मण उच्यते ॥ ११९ ॥

कुटुम्बवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं स्त्रियश्च मुख्याः सुखमुत्तमं च ।

श्रुत्वा शुभं काव्यमिदं महार्थं प्राप्नोति सर्वां भुवि चार्थसिद्धिम् ॥ १२० ॥

आयुष्यमारोग्यकरं यशस्यं सौभ्रातृकं बुद्धिकरं शुभं च ।

श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भि-राख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः ॥ १२१ ॥

एवमेतत्पुरावृत्तमाख्यानं भद्रमस्तु वः ।

प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ॥ १२२ ॥

देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति ग्रहणाच्छ्रवणात्तथा ।

रामायणस्य श्रवणात्तुष्यन्ति पितरस्तथा ॥ १२३ ॥

भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम् ।

लेखयन्तीह च नरास्तेषां वासस्त्रिविष्टपे ॥ १२४ ॥

उत्तरकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः

षडधिकशततमः सर्गः 106

श्रीरामेण परित्यक्तस्य लक्ष्मणस्य सशरीरं स्वर्गे गमनम्

अवाङ्मुखमथो दीनं दृष्ट्वा सोममिवाप्लुतम् ।
राघवं लक्ष्मणो वाक्यं हृष्टो मधुरमब्रवीत् । १
न संतापं महाबाहो मदर्थं कर्तुमर्हसि ।
पूर्वनिर्माणबद्धा हि कालस्य गतिरीदृशी । २
जहि मां सौम्य विस्रब्धं प्रतिज्ञां परिपालय ।
हीनप्रतिज्ञाः काकुत्स्थ प्रयान्ति नरकं नराः । ३
यदि प्रीतिर्महाराज यद्यनुग्राह्यता मयि ।
जहि मां निर्विशङ्कस्त्वं धर्मं वर्धय राघव । ४
लक्ष्मणेन तथोक्तस्तु रामः प्रचलितेन्द्रियः ।
मन्त्रिणः समुपानीय तथैव च पुरोधसम् । ५
अब्रवीच्च तदा वृत्तं तेषां मध्ये स राघवः ।
दुर्वासोऽभिगमं चैव प्रतिज्ञां तापसस्य च । ६
तच्छ्रुत्वा मन्त्रिणः सर्वे सोपाध्यायाः समासत ।
वसिष्ठस्तु महातेजा वाक्यमेतदुवाच ह । ७
दृष्टमेतन्महाबाहो क्षयं ते रोमहर्षणम् ।
लक्ष्मणेन वियोगश्च तव राम महायशः । ८
त्यजैनं बलवान् कालो मा प्रतिज्ञां वृथा कृथाः ।
प्रतिज्ञायां हि नष्टायां धर्मो हि विलयं व्रजेत् । ९
ततो धर्मे विनष्टे तु त्रैलोक्यं . सचराचरम् ।
सदेवर्षिगणं सर्वं विनश्येत् तु न संशयः । १०
स त्वं पुरुषशार्दूल त्रैलोक्यस्याभिपालनात् ।
लक्ष्मणेन विना चाद्य जगत् स्वस्थं कुरुष्व ह । ११
तेषां तत् समवेतानां वाक्यं धर्मार्थसंहितम् ।
श्रुत्वा परिषदो मध्ये रामो लक्ष्मणमब्रवीत् । १२
विसर्जये त्वां सौमित्रे मा भूद् धर्मविपर्ययः ।
त्यागो वधो वा विहितः साधूनां ह्युभयं समम् । १३
रामेण भाषिते वाक्ये बाष्पव्याकुलितेन्द्रियः ।
लक्ष्मणस्त्वरितं प्रायात् स्वगृहं न विवेश ह । १४
स गत्वा सरयूतीरमुपस्पृश्य कृताञ्जलिः ।
निगृह्य सर्वस्रोतांसि निःश्वासं न मुमोच ह । १५
अनिःश्वसन्तं युक्तं तं सशक्राः साप्सरोगणाः ।
देवाः सर्षिगणाः सर्वे पुष्पैरभ्यकिरंस्तदा । १६
अदृश्यं सर्वमनुजैः सशरीरं महाबलम् ।
प्रगृह्य लक्ष्मणं शक्रस्त्रिदिवं संविवेश ह । १७
ततो विष्णोश्चतुर्भागमागतं सुरसत्तमाः ।
हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे पूजयन्ति स्म राघवम् । १८

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये उत्तरकाण्डे षडधिकशततमः सर्गः ॥ १०६ ॥

उत्तरकाण्डे नवाधिकशततमः सर्गः

ऋषयश्च महात्मानः सर्व एव महीसुराः ।
अन्वगच्छन् महात्मानं स्वर्गद्वारमपावृतम् । ९
तं यान्तमनुगच्छन्ति ह्यन्तःपुरचराः स्त्रियः ।
सवृद्धबालदासीकाः सवर्षवरकिंकराः । १०
सान्तःपुरश्च भरतः शत्रुघ्नसहितो ययौ ।
रामं गतिमुपागम्य साग्निहोत्रमनुव्रताः । ११
ते च सर्वे महात्मानः साग्निहोत्राः समागताः ।
सपुत्रदाराः काकुत्स्थमनुजग्मुर्महामतिम् । १२
मन्त्रिणो भृत्यवर्गाश्च सपुत्रपशुबान्धवाः ।
सर्वे सहानुगा राममन्वगच्छन् प्रहृष्टवत् । १३
ततः सर्वाः प्रकृतयो हृष्टपुष्टजनावृताः ।
गच्छन्तमनुगच्छन्ति राघवं गुणरञ्जिताः । १४
ततः सस्त्रीपुमांसस्ते सपक्षिपशुबान्धवाः ।
राघवस्यानुगाः सर्वे हृष्टा विगतकल्मषाः । १५

स्नाताः प्रमुदिताः सर्वे हृष्टपुष्टाश्च वानराः ।
दृढं किलकिलाशब्दैः सर्वं राममनुव्रतम् । १६
न तत्र कश्चिद् दीनो वा व्रीडितो वापि दुःखितः ।
हृष्टं समुदितं सर्वं बभूव परमाद्भुतम् । १७
द्रष्टुकामोऽथ निर्यान्तं रामं जानपदो जनः ।
यः प्राप्तः सोऽपि दृष्ट्वैव स्वर्गायानुगतो जनः । १८
ऋक्षवानररक्षांसि जनाश्च पुरवासिनः ।
आगच्छन् परया भक्त्या पृष्ठतः सुसमाहिताः । १९
यानि भूतानि नगरेऽप्यन्तर्धानगतानि च ।
राघवं तान्यनुययुः स्वर्गाय समुपस्थितम् । २०
यानि पश्यन्ति काकुत्स्थं स्थावराणि चराणि च ।
सर्वाणि रामगमने अनुजग्मुर्हि तान्यपि । २१
नोच्छ्वसत् तदयोध्यायां सुसूक्ष्ममपि दृश्यते ।
तिर्यग्योनिगताश्चैव सर्वे राममनुव्रताः । २२

उत्तरकाण्डे दशाधिकशततमः सर्गः

दशाधिकशततमः सर्गः 110

भ्रातृभिः सहितस्य सदेहस्य श्रीरामस्य स्वीये वै तेजसि प्रवेशस्तेन सहागतानां लोकानां संतानकाख्यस्य कस्य प्राप्तिः

अध्यर्धयोजनं गत्वा नदीं पश्चान्मुखाश्रिताम्।
सरयूं पुण्यसलिलां ददर्श रघुनन्दनः। १
तां नदीमाकुलावर्तां सर्वत्रानुसरन् नृपः।
आगतः सप्रजो रामस्तं देशं रघुनन्दनः। २
अथ तस्मिन् मुहूर्ते तु ब्रह्मा लोकपितामहः।
सर्वैः परिवृतो देवैर्ऋषिभिश्च महात्मभिः। ३
आययौ यत्र काकुत्स्थः स्वर्गाय समुपस्थितः।
विमानशतकोटीभिर्दिव्याभिरभिसंवृतः। ४
दिव्यतेजोवृतं व्योम ज्योतिर्भूतमनुत्तमम्।
स्वयंप्रभैः स्वतेजोभिः स्वर्गिभिः पुण्यकर्मभिः। ५
पुण्या वाता ववुश्चैव गन्धवन्तः सुखप्रदाः।
पपात पुष्पवृष्टिश्च देवैर्मुक्ता महौघवत्। ६
तस्मिंस्तूर्यशतैः कीर्णे गन्धर्वाप्सरसंकुले।
सरयूसलिलं रामः पद्भ्यां समुपचक्रमे। ७
ततः पितामहो वाणीं त्वन्तरिक्षादभाषत।
आगच्छ विष्णो भद्रं ते दिष्ट्या प्राप्तोऽसि राघव। ८
भ्रातृभिः सह देवाभैः प्रविशस्व स्विकां तनुम्।
यामिच्छसि महाबाहो तां तनुं प्रविश स्विकाम्। ९
वैष्णवीं तां महातेजो यद्वाऽऽकाशं सनातनम्।

...ामहवचः श्रुत्वा विनिश्चित्य महामतिः।
...श वैष्णवं तेजः सशरीरः सहानुजः। १२
... विष्णुमयं देवं पूजयन्ति स्म देवताः।
...ध्या मरुद्गणाश्चैव सेन्द्राः साग्निपुरोगमाः। १३
...च दिव्या ऋषिगणा गन्धर्वाप्सरसश्च याः।
...र्णनागयक्षाश्च दैत्यदानवराक्षसाः। १४
...ं पुष्टं प्रमुदितं सुसम्पूर्णमनोरथम्।
...धुसाध्विति तैर्देवैस्त्रिदिवं गतकल्मषम्। १५
...थ विष्णुर्महातेजाः पितामहमुवाच ह।
...ं लोकं जनौघानां दातुमर्हसि सुव्रत। १६
... हि सर्वे स्नेहान्मामनुयाता यशस्विनः।
...क्ता हि भजितव्याश्च त्यक्तात्मानश्च मत्कृते। १७
...श्रुत्वा विष्णुवचनं ब्रह्मा लोकगुरुः प्रभुः।
...कान् संतानकान् नाम यास्यन्तीमे समागताः। १८
... तिर्यग्गतं किंचित् त्वामेवमनुचिन्तयत्।
...गांस्त्यक्ष्यति भक्त्या तत् संतानेषु निवत्स्यति। १९
...र्ब्रह्मगुणैर्युक्ते ब्रह्मलोकादनन्तरे।
...नराश्च स्विकां योनिमृक्षाश्चैव तथा ययुः। २०
...यो विनिःसृताः सर्वे सुरेभ्यः सुरसम्भवाः।
... प्रविविशे चैव सुग्रीवः सूर्यमण्डलम्। २१
...यतां सर्वदेवानां स्वान् पितॄन् प्रतिपेदिरे।
...या ब्रुवति देवेशे गोप्रतारमुपागताः। २२

भेजिरे सरयूं सर्वे हर्षपूर्णाश्रुविक्लवाः।
अवगाह्याप्सु यो यो वै प्राणांस्त्यक्त्वा प्रहृष्टवत्। २३
मानुषं देहमुत्सृज्य विमानं सोऽध्यरोहत।
तिर्यग्योनिगतानां च शतानि सरयूजलम्। २४
सम्प्राप्य त्रिदिवं जग्मुः प्रभासुरवपूंषि तु।
दिव्या दिव्येन वपुषा देवा दीप्ता इवाभवन्। २५

तेऽपि स्वर्गं प्रविविशुर्देहान् निक्षिप्य चाम्भसि। २७
ततः समागतान् सर्वान् स्थाप्य लोकगुरुर्दिवि।
हृष्टैः प्रमुदितैर्देवैर्जगाम त्रिदिवं महत्। २८

अयोध्या - वाल्मीकि भवन्

बालकाण्डे चतुर्थः सर्गः

प्राप्तराज्यस्य रामस्य वाल्मीकिर्भगवानृषिः।

चकार चरितं कृत्स्नं विचित्रपदमात्मवान्।।1.4.1।।

चतुर्विंशत्सहस्राणि श्लोकानामुक्तवानृषिः।

तथा सर्गशतान्पञ्च षट्काण्डानि तथोत्तरम् ।।1.4.2।।

कृत्वापि तन्महाप्राज्ञस्सभविष्यं सहोत्तरम्।

चिन्तयामास कोन्वेतत्प्रयुञ्जीयादिति प्रभुः।।1.4.3।।

तस्य चिन्तयमानस्य महर्षेर्भावितात्मनः।

अगृह्णीतां ततः पादौ मुनिवेषौ कुशीलवौ ।।1.4.4।।

कुशीलवौ तु धर्मज्ञौ राजपुत्रौ यशस्विनौ।

भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ ददर्शाश्रमवासिनौ ।।1.4.5।।

स तु मेधाविनौ दृष्ट्वा वेदेषु परिनिष्ठितौ।

वेदोपबृंहणार्थाय तावग्राहयत प्रभुः।।1.4.6।।

काव्यं रामायणं कृत्स्नं सीतायाश्चरितं महत्।

पौलस्त्यवधमित्येव चकार चरितव्रतः।।1.4.7।।

पाठ्ये गेये च मधुरं प्रमाणैस्त्रिभिरन्वितम्।

जातिभिस्सप्तभिर्बद्धं तन्त्रीलयसमन्वितम्।।1.4.8।।

रसैश्श्रृङ्गारकारुण्यहास्यवीरभयानकैः।

रौद्रादिभिश्च संयुक्तं काव्यमेतदगायताम्।।1.4.9।।

तौ तु गान्धर्वतत्त्वज्ञौ मूर्छनास्थानकोविदौ।

भ्रातरौ स्वरसम्पन्नौ गन्धर्वाविव रूपिणौ।।1.4.10।।

रूपलक्षणसम्पन्नौ मधुरस्वरभाषिणौ।

बिम्बादिवोद्धृतौ बिम्बौ रामदेहात्तथाऽपरौ।।1.4.11।।

तौ राजपुत्रौ कार्त्स्न्येन धर्म्यमाख्यानमुत्तमम्।

वाचोविधेयं तत्सर्वं कृत्वा काव्यमनिन्दितौ।।1.4.12।।

प्रशस्यमानौ सर्वत्र कदाचित्तत्र गायकौ ।

रथ्यासु राजमार्गेषु ददर्श भरताग्रजः।।1.4.28।।

स्ववेश्म चानीय तदा भ्रातरौ स कुशीलवौ।

पूजयामास पूजार्हौ रामश्शत्रुनिबर्हणः।।1.4.29।।

आसीनः काञ्चने दिव्ये स च सिंहासने प्रभुः।

उपोपविष्टस्सचिवैर्भ्रातृभिश्च परन्तपः।।1.4.30।।

दृष्ट्वा तु रूपसम्पन्नौ तावुभौ नियतस्तथा।

उवाच लक्ष्मणं रामश्शत्रुघ्नं भरतं तदा।।1.4.31।।

श्रूयतामिदमाख्यानमनयोर्देववर्चसोः।

विचित्रार्थपदं सम्यग्गायकौ तावचोदयत्।।1.4.32।।

तौ चापि मधुरं रक्तं स्वञ्चितायतनिस्वनम् ।

तन्त्रीलयवदत्यर्थं विश्रुतार्थमगायताम् ।।1.4.33।।

ह्लादयत्सर्वगात्राणि मनांसि हृदयानि च।

श्रोत्राश्रयसुखं गेयं तद्बभौ जनसंसदि।।1.4.34।।

इमौ मुनी पार्थिवलक्षणान्वितौ

कुशीलवौ चैव महातपस्विनौ।

ममापि तद्भूतिकरं प्रवक्ष्यते

महानुभावं चरितं निबोधत।।1.4.35।।

ततस्तु तौ रामवचःप्रचोदितावगायतां मार्गविधानसम्पदा।

स चापि रामः परिषद्गतः शनैर्बुभूषयासक्तमना बभूव।।1.4.36।।